

Dějiny

Eva Doležalová, Marie Šedivá Koldinská, Martin Sekera, Jana Mezerová, Marek Junek

History

The exposition named History will present the development of the Czech lands from the 9th century till the present. The exposition will be divided into two separate spaces – the Historical Building of the National Museum will house the history of the 9th–19th centuries and the New Building of the National Museum will house the history from the 20th century. Despite reflecting to a certain extent the traditional division of the Middle Ages, Early Modern Period, the “long” 19th century, and the 20th century, the narrative will be continuous without any artificial historical disruptions. We will debunk some historical myths and stereotypes. Emphasis will be laid on the presentation of items from the collections of the National Museum. A certain update will also be important, i.e. the presentation of ideas and symbols, that we refer to today. Parallel narratives will be nonetheless important, as they will show that history is not unambiguous and that certain events can be viewed from several different perspectives (e.g. the winner and the loser, nobleman and subject). Last but not least, we will address the issues of individual freedom and its limits.

Keywords: Czech History, Exposition, Collection Items of the National Museum, Continuity, Parallel Narratives, Individual Freedom

Úvodní principy expozice

Expozice s pracovním názvem *Dějiny* zachytí vývoj na území českých zemí od období raného středověku až po současnost. Reflektuje tradiční rozdělení dějin na období středověku, raného novověku a dějin 19. a 20. století, ovšem jednotlivé etapy nebudou od sebe oddělené, nebudou uvozeny významným historickým milníkem, ale budou v sebe navzájem plynule přecházet. Důležitost příkládaná přelomovým datům bývá vždy dobově podmíněna a takto pojatá expozice by jen konzervovala dnes již překonanou prezentační praxi minulých století. Stávající práce na expozici vychází z nejnovějších výsledků odborného výzkumu, které jsou transformovány do moderní expoziční podoby. Expozice rovněž bude klást otázky, narušovat zažitá historická stereotypy a výklady dějin a bude se snažit návštěvníky přinutit ke kritickému pohledu na dějiny. Důraz je v expozici kladen na reálné sbírkové předměty zejména ze sbírek Národního muzea, které budou tvořit její základní stavební kámen. Každá

z částí expozice bude mít své top expozice, interaktivní prvky, modely apod., které v konečném výsledku vytvoří jeden funkční expoziční celek.

Přestože jednotlivé historické etapy jsou zpracovávány různými týmy a zachycují specifické události, spojují je některé sjednocující principy:

Příběh českých dějin bude odvyprávěn chronologicky. Pokud jde o prostorové vymezení, expozice se bude věnovat zejména prostoru českého státu, bude respektovat jeho historický vývoj a vsadí ho do středoevropského kontextu, pokud to bude zapotřebí.

V každém období budeme reflektovat události, ideje, symboly apod., které jsou specifické pro konkrétní epochu a které jsou životaschopné i dnes, na něž se odvoláváme i v současnosti. Podobně zachytíme také problematiku menšin (náboženských, etnických aj.) od středověku po současnost.

Některé události budou zachyceny pohledem dvou či více jejich účastníků. Tato

PhDr. Eva Doležalová, Ph.D.
Centrum medievistických studií Akademie věd ČR
edolezalova@flu.cas.cz

doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D.
FF UK – Ústav českých dějin
marie.koldinska@sendme.cz

Mgr. Jana Mezerová
Národní muzeum – Historické muzeum, oddělení dějin tělesné výchovy a sportu
jana_mezerova@nm.cz

Mgr. Martin Sekera, Ph.D.
Národní muzeum – ředitel Knihovny Národního muzea
martin_sekera@nm.cz

Mgr. Marek Junek, Ph.D.
Národní muzeum – ředitel Historického muzea
marek_junek@nm.cz

„pluralita pohledů na dějiny“ ukáže mnohovrstevnatost dějin a komplikovanost / nejednoznačnost jejich interpretace a zejména skutečnost, že historie nemá jediný univerzálně závazný výklad.

Vzhledem k charakteru sbírkových předmětů Národního muzea, které jsou prioritně zaměřeny na oblast všedního života, každé období společenskovední části expozice bude reflektovat problematiku každodennosti.

Expozicí se prolne i problematika nabývání svobody jednotlivce a její ztráta a omezení, které mají v historii různou podobu.

Edukativní cíle expozice

Expozice nenabídne návštěvníkům muzea takový obraz dějin, jaký už znají. Cílem není ani prostá transformace nejnovějšího stavu odborného poznání do podoby srozumitelné širšímu publiku. To by bylo možná záslužné, avšak velmi pravděpodobně také nudné, a navíc za několik málo let překonané akcentováním jiných témat, k nimž se upne budoucí badatelská pozornost historiků. Hlavním edukativním cílem naopak bude záměrné problematizování zdánlivě neochvějných pravd, pevně vrostlých do české historické paměti starších generací, a souběžné nabízení několika paralelních narativů mladším generacím, nedotčeným schematizovanou prezentací dějin. Tato pluralita narativů má v návštěvnicích provokovat a tříbit schopnost kriticky myslet, uvědomovat si nejednoznačnost důsledků dějinných událostí pro různé společenské vrstvy či pro příslušníky různých etnik, stoupence odlišných konfesí atp. Druhou silně akcentovanou linií pak bude z hlediska edukativních cílů právě svoboda jednotlivce, která v dějinách rezonuje v nejrůznějších a mnohdy protichůdných podobách.

Středověk

Cíle expozice

Expozice věnovaná starším českým dějinám je zaměřena na historické počátky če-

ského státu a společnosti. Chronologicky tak svůj výklad zahajuje zhruba v 9. století a plynule pokračuje až do století 15., kdy se dramaticky proměňuje život celé společnosti mj. pod vlivem rané české reformace.¹ Historický výklad vývoje českých zemí je přitom založen na politickém, teritoriálním, právním i společenském formování střední Evropy, utváření sousedních zemí a jejich vzájemném ovlivňování. Jedním z prvořadých kritérií nové expozice je překlenutí rámce klasické periodizace českých dějin oddělující od sebe plynulý vývoj umělými, i když zdánlivě významnými mezníky (jako např. vymření Přemyslovců r. 1306) a naopak vyzdvižení souvislostí společenského i politického vývoje, a to nejen v rámci českého státu, ale celé střední Evropy, jak je ostatně cílem celé expozice věnované dějinám. Historický vývoj se neodehrával pouze v politické rovině, proto je významná část expozice věnována také proměně krajiny a osídlení, vlivu rozmachu zemědělského, důlního i dalšího podnikání, zakládání nových sídlišť, později měst a rozšiřování komunikací.² Stranou přitom nezůstane ani utváření zemského národa a národního cítění, resp. identifikace české společnosti se zemí, jazykem a zemským právem.³ Důraz je kladen také na historickou tradici, která se utvářela od prvních staletí existence českého státu a která se prolíná celým historickým vývojem. Některé z těchto případů se v průběhu staletí proměňovaly a stávaly se argumentem v politické i nacionální diskusi. Typickým příkladem takovéto tradice je kult sv. Václava, věčného vládce českých zemí, nebo obraz Jana Husa jako mučedníka za pravdu nebo původce náboženského rozvratu.⁴

*Románská čelenka vyrobená ze stříbrného plechu (konec 12. století).
Foto Olga Tlapáková.*

¹ Chronologické členění zhruba odpovídá knižnímu projektu nakladatelství Paseka, na kterém se podílel velký autorský kolektiv předních českých a moravských historiků, viz *Velké dějiny země Koruny české I–VI*, Praha: Paseka, 1999–2007.

² Např. KLAPŠTĚ, Jan. *Proměna českých zemí ve středověku*. Vyd. 1. Praha, 2005; *Vývoj historických cest v českých zemích* [online]. [cit. 30. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.historicke-cesty.cz/historicke-cesty/vyvoj-historickyh-cest-v-ceskych-zemich>.

³ ŠMAHEL, František. *Idea národa v husitských Čechách*. 2., dopl. vyd. Praha: Argo, 2000. (= *Historické myšlení*; sv. 11); TŘEŠTÍK, Dušan. *Národ, stát a svatí ve starším středověku*. In: ŠRONĚK, Michal a SVATOŠ, Martin (ed.). *Legenda, její funkce a zobrazení. Příspěvky z mezioborového setkání konaného 14. dubna 1992*. IV., *Vlastenecké a nacionální aspekty legend o českých světcích*. Praha: Ústav pro klasická studia ČSAV, 1992, s. 3–17; TYŽ. *Idea státu a národa*. In: SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef, MAŠKOVÁ, Pavlína a NOVOTNÝ, Robert (ed.). *Přemyslovci: Budování českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 281–286.

Vitráž s postavou sv. Ondřeje (kolem 1340).
Foto archiv NM.

Vedle standardního popisu historických a společenských událostí je dalším motivem užitým v expozici pohled dobových současníků na české země a život zdejších obyvatel, jako např. zprávy cestovatelů a kupců, kronikářů nebo např. zprávy diplomatických poselstev přicházejících k pražskému knížecímu či královskému dvoru.⁵ Tyto méně otřelé zprávy mohou návštěvníkovi pomoci pochopit, do jaké míry se vývoj v českých zemích odehrával v souladu s událostmi v jiných evropských zemích a do jaké míry se od nich odchyloval.

Tematické členění expozice

Expozice je uspořádána podél čtyř základních tematických linek, které potenciálního návštěvníka provedou celými staršími českými dějinami:

- 1) historický vývoj českých zemí, vznik a formování českého středověkého státu,
- 2) christianizace české a moravské společnosti a vliv křesťanství na podobu společnosti,⁶
- 3) utváření a proměny české a moravské krajiny pod vlivem rozvoje společnosti,
- 4) utváření českého národa a národního vědomí.

⁴ Např. KUBÍN, Petr (ed.). Svatý Václav: na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého. Praha: Togga, 2010. (= Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium; vol. 11); GALANDAUER, Jan. 6. 7. 1915 – pomník Mistra Jana Husa: český symbol ze žuly a bronzu. Praha: Havran, 2008. (= Dny, které tvořily české dějiny; sv. 17).

⁵ Např. DVORÁK, Karel. Humanistická etnografie Čech: Johannes Butzbach a jeho Hodoporicon, Praha, 1975, s. 114. (= Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia; 57/1975).

⁶ SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan a ŽEMLIČKA, Josef. Čechy a Morava. In: BEREND, Nora (ed.). Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století. Praha: Argo, 2013, s. 219–261.

Tzv. Třeboňské antependium (látkový závěs umístěný na přední straně oltáře), 14. století.
Foto archiv NM.

První tematický okruh je zacílen na kulturní i společenskou mnohohvrstevnatost středoevropského prostoru, soužití či vyrovnávání se s neslovanskými kulturami i složitost původního kmenového uspořádání země, stejně jako na pronikání západního politického systému na území budoucího českého státu, pod jehož vlivem se utvářelo mj. i zemské právo a politické i správní instituce. Vedle něj je zdůrazněn význam christianizace společnosti jako jednotícího elementu při formování raně středověkých státních útvarů i života středověké společnosti. Třetí téma sleduje v první rovině ekonomickou i sociální proměnu společnosti zhruba od konce 12. století do druhé poloviny 14. století, zahrnující mj. nárůst rozsahu i kvality osídlení českých zemí, nové technologie pro efektivnější využívání půdy i nerostných surovin a s tím související rozvoj podnikání. Ve druhé rovině se pak soustředí na zrod české středověké společnosti a formování šlechty a měšťanstva. Poslední tematická linka ilustruje zejména na obrazovém a textovém materiálu pozvolnou identifikaci obyvatel se zemí (středověkým státem), utváření a prosazování národní identity, stejně jako význam národního jazyka, event. jazyků při této identifikaci.

Raný novověk

Koncepční východiska a základní odborné cíle

Expoziční část *Raný novověk* zahrne období let 1500 a 1800 s dílčími přesahy oběma směry. Nebude „porcována“ do oddílů ohraničených významnými historickými daty,⁷ cílem je naopak představení dějin jako do velké míry kontinuálního procesu.

Z hlediska prostoru půjde o volně chápaný středoevropský region ve smyslu habsburského soustátí s akcentem na české země.⁸ Uplatní se zde i vztahový koncept, který je představen jako průsečík vlivů (to umožní zohlednit i roli menšin vymezených na etnickém, jazykovém, náboženském atp. základě).

Svatební pohár z Benátek (1500–1510). Foto archiv NM.

V expoziční části *Raný novověk* se efektivně uplatní všech pět profilujících principů, zmíněných v úvodu představujícím hlavní ideje expozice *Dějiny*. Jelikož smyslem a prvořadým odborným cílem každé expozice prezentující historii musí být sdělnost, přehlednost a srozumitelnost i pro širší veřejnost, která ne vždy disponuje znalostmi dějinných reálií, jeví se chronologický výklad zohledňující prostor historického českého státu a kontextuální souvislosti jako nosný a smysluplný.⁹ Události, ideje, symboly atp. specifické pro raný novověk,¹⁰ ovšem se silným potenciálem přesahujícím do současnosti, tvoří přirozenou a návštěvnicky opět vděčnou a srozumitelnou linii moderní výstavní prezentace. Pluralita narátivů, též zmíněná v úvodu, už představuje sofistikovanější úroveň „vyprávění dějinného příběhu“.¹¹ Vzhledem k dynamickým proměnám, jimiž v průběhu raného novověku prochází mimo jiné i hmotná kultura, bude v této expoziční části výrazně reflektována problematika každodenního života jak ve smyslu prezentace

7 Srov. LE GOFF, Jacques. *O hranicích dějinných období. Na příkladě středověku a renesance*. Praha: Karolinum, 2014.

8 Souhrnně srov. především BĚLINA, Pavel, KAŠE, Jiří, MIKULEC, Jiří, VESELÁ, Irena a VLNAŠ, Vít. *Velké dějiny země Koruny české IX. 1683–1740*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011; BĚLINA, Pavel, KAŠE, Jiří a KUČERA, Jan P. *Velké dějiny země Koruny české X. 1740–1792*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2001; VOREL, Petr. *Velké dějiny země Koruny české VII. 1526–1618*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2005.

9 Srov. pozn. 2.

10 Souhrnně srov. ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie, CERMÁN, Ivo a kol. *Základní problémy studia raného novověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

11 Srov. ČINÁTL, Kamil. *Dějiny a vyprávění. Palackého Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Praha: Argo, 2011; ČINÁTL, Kamil. *Naše české minulosti aneb Jak vzpomínáme*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

Zasedání většiny zemského soudu v Praze r. 1593.
Foto Olga Tlapáková.

sbírkových předmětů, tak ve smyslu proměn každodennosti (cyklický a lineární čas, životní cykly typické pro různé společenské vrstvy, přechodové rituály atp.).¹² Svoboda jednotlivce a její limity, tedy poslední z jednotících principů expozice *Dějiny*, pak představují stěžejní raně novověké téma, akcentované i moderní historiografií a zároveň – právě pro upřednostnění lidské individuality před neosobními vývojovými procesy – silně atraktivní i pro ne odbornou veřejnost.¹³

Tematické členění expozice

Při vnitřním tematickém členění bude zohledněn charakter prostor určených pro tuto část expozice. Předběžné tematické členění expozice předpokládá prolnutí středověké a raně novověké části v první části a pokračování raně novověké části expozice ve druhé části, přičemž by v obou uvedených prostorách byly prezentovány přednostně náboženské a kulturní souvislosti epochy (ze sbírkových předmětů dokumentujících každodenní život, konfesní problematiku a kulturní úroveň doby zmiňme alespoň cenné rukopisy – např. takzvaný kopidlinský horoskop pro Albrechta z Valdštejna, staré tisky – Budovcův Antialkorán atp. – či obrazový cyklus svatojánské legendy použitý při kanonizaci Jana Nepomuckého). V další části by expozice pokračovala oddílem o proměnách raně novověké vědy (zde se počítá s vystavením dobové lékárny) a prezentace raně novověku by

končila v posledním prostoru, kde by byla pojednána válka jakožto klíčový fenomén raně novověké politiky, dokumentovaná četnými zbraněmi, ale i starými tisky (např. *Theatrum Europaeum*) ze sbírek Národního muzea, prezentovaná v těch nejširších souvislostech a důsledcích¹⁴ (konfrontace křesťanství a islámu v průběhu tří staletí, posun od nábožensky motivovaných válek k modernímu politickému pragmatismu, úvahy o právu na odpor proti vládnoucí moci, pacifismus v prostoru českých zemí, formování moderního státu akcentujícího principy obranyschopnosti, humanizace různých oblastí každodenního života pod dojmem konfrontace s násilnou válečnou realitou atp.). Expozice bude doplněna několika modely (Pražský hrad za Rudolfa II., staroměstská exekuce roku 1621, bitva u Jankova roku 1645, korunovace Leopolda I. roku 1656, budova Invalidovny z let 1731–1737, bitva u Kolína roku 1757).

Dějiny 19. století

Expoziční cíle, historiografie

Zdá se, že 19. století se ve zkušenosti a znalosti mladých lidí stále více propadá do sféry zapomnění a výkladového zjednodušení. Expozice 19. století tedy bude zaměřena na návštěvníka s chutí poznávat prostřednictvím muzejního zážitku dobu přerodu vzorku evropské civilizace ze středu Evropy. Hlásíme se k pluralitě narativů. Právě v tomto období, kdy se škála identit nebývale rozšířila a vedle tradičních spolení obyvatel se země, regionem, stavem a vírou se objevily moderní identity, zejména národní, ale také nové sociálně-profesní a společenské. Terén této doby je členitější, než jak ho může expozice lidem zachytit, ale tuto členitost nesmí expozice tajit. Naopak by na ni měla co nejvíce poukazovat.¹⁵

V prostředí Národního muzea jsou historické expozice výsledkem syntéz zaměřených na českou společnost,¹⁶ ale i syntézy komparativních dějin habsburské monarchie.¹⁷ Pokrok a dílčí tematické průniky přinášejí monografie a systematické výzkumné projekty věnované moderním

12 VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století)* I. *Dům a jeho lidé*; II. *Vesnice a město*; III. *Náboženství, magie, osvícenství*. Praha: Argo, 1999–2006.

13 Např. VAN DÜLMEN, Richard. *Die Entdeckung des Individuums 1500–1800*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1997.

14 K takovému pojetí srov. KOLDINSKÁ, Marie a ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*. Sociohistorické črty. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

15 V tom citíme podobné pohnutky, které měli autoři: GRAUS, František (ed.). *Naše živá i mrtvá minulost. Osm esejí o českých dějinách*. Praha, 1968.

16 URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha 1978. TÝŽ. *Česká společnost 1848–1918*. Praha, 1982; rozšířené vydání srov. URBAN, Otto. *Die tschechische Gesellschaft 1848–1918*. I.–II. Wien: Böhlau, 1994; HLA-VÁČKA, Milan a kol. *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, 2 díly. Praha, 2014.

17 *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, 9 Bd. Wien, 1973–2016.

sociálním strukturám a každodennosti sociálních skupin, národně kulturním identitám¹⁸ a další výzkumy Němců a Židů.¹⁹ Tyto počiny doplňují završující práce autorů starší generace – Hrochovy, Kořalkovy a Křenovy.²⁰ Vedle těchto opor je pro expozici 19. století mimořádně inspirační řada sborníků z mezioborových plzeňských konferencí, které se konají od roku 1981 dodnes.²¹

Pojetí a členění expozice

Tzv. dlouhé 19. století je doba postupných proměn přelomové povahy, která vytvořila bezprostřední základ současnému způsobu života jednotlivce i společnosti. Členění expozice nemá explicitní chronologickou strukturu, i když chronologii bude prostorem postupující návštěvník vnímat. Struktura expozice tedy kombinuje faktor chronologický s tematickým. Diachronie a synchronie bude patrná ve všech částech.

1. Pokrokové 19. století – Prolog

Smysl spočívá v sjednocujícím zobrazení základní teze expozice 19. století – přerod tradiční společnosti v moderní. Hlavním motivem zde bude obsahový i vizuální kontrast starého a nového, statického a dynamického, tradičního a moderního v dostatečně zřetelné zkratce sdělující formou příkladu (rukodělná a strojní výroba, kontrast motivu kostelních hodin s hodinami radničními, symboly technického pokroku jako železnice, pošta, telegraf apod.). Pro období do 60. až 70. let 19. století budou základním sbírkovým médiem obrazy (malby, případně malby na porcelánu a skle). Proti nim bude kontrastovat černobílá řada fotografická dovedená do konce první světové války. V portrétním zaměření se projeví kontrast mezi aristokratickým a měšťanským portrétem (včetně miniatur) na jedné straně a fotografickou civilností konce 19. století, v němž se objevují díky fotografickému pokroku autentické (nestylizované) záběry skupin (shromáždění, skupiny v pracovním prostředí, sport atd.).

2. Vlast a domov

Pozornost se soustředí na teritoriální a národnostní identity, jejich integrity, pojítka, proměny, varianty. Vycházíme z jednoduché zásady – člověk 19. století musel někam „patřit“. Vedle společenství utvořeného v rámci procesu českého národního obrození bude poukázáno na jiné souběžné tendence formování společenství – německví, slovanství, bohemismus, rakušanství a složité vymezování židovství. Nebudou pomínuta ani společenství strukturovaná podle náboženského vyznání, sociálního postavení, profese, genderu a podobně.

Zde bude zdůrazněn růst konfrontační koexistence směrem ke konci století, neboť nešlo o vývoj k „multikulturní idyle“, nýbrž k intoleranci i šovinismu. Své místo tu naleznou nacionální mýty, historické stereotypy a ukázky kauz excesů (např. hilsneriáda). Přes modernizační vliv, s nímž se rozšiřoval akční rádius obyvatelstva a možnosti migrace, zůstávala významnou složkou regionální identita, příslušnost k obci. Přetrvávaly i nábožensky profilované skupiny (židé, evangelíci). Navzdory uvolnění společenské a sociální prostupnosti zůstávala do značné míry v platnosti i společenská a sociální dělítka. Kategorie určující tradiční, zanikající, přetrvávající i nově se konstituující společenství lze demonstrovat zejména pomocí ikonografického materiálu zahrnujícího umělecká díla, oficiální portréty, veduty nebo příležitostné tisky, stejně jako dobový tisk. Identita a loajalita bývá obvykle zobrazována v symbolické rovině. Jednou z podstatných linek této části tak bude rozklíčování ve své době všeobecně srozumitelných, dnešnímu člověku však již často neznámých symbolů, podle nichž se příslušníci jednotlivých společenství identifikovali. Sem spadají například barvy (zemské, národní aj.), heraldika, kroje tradiční i novodobé (čamara), symbolická označení (např. chrpy jako odznak německých nacionálů; svazků – antických fasces jako symbolu státní moci a podobně).

18 Srov. pět děl pod editory FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří. *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008; *Člověk na Moravě 19. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. ŘEPA, Milan. *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno: Doplněk, 2001. **19** COHEN, Gary B. *Němci v Praze 1861–1914*. Praha: Karolinum, 2000. FRANKL, Michal. *Emancipace od Židů: Český antisemitismus na konci 19. století*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2008. MARKEL, Martin. *Svoboda a demokracie v regionu rakouského impéria. Politika jihomoravských Němců v letech 1848–1919*. Brno: Maticе moravská, 2010. ŘEPA, Milan. *Moravané – Němci – Rakušané. Vlasti moravských Němců v 19. století*. Praha: HÚ AV, 2014. **20** HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999; TÝŽ. *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí 19. století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996; TÝŽ. *Národy nejsou dilem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Slon, 2009; KOŘALKA, Jiří. *Češi habsburské říši a v Evropě 1815–1914*. Praha: Argo, 1996; KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780–1918*. Praha: Academia, 1990; TÝŽ. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005. **21** Podrobněji o těchto interdisciplinárních symposiích včetně přehledu jejich sborníků viz: *Plzeňská symposia [online]*. [cit. 16. 9. 2017]. Dostupné z: <http://www.plzensympozium.cz/>.

Dámské šaty empírového střihu ušité z bílého tylu, pravděpodobně patřily ke kolekci svatebních šatů ušitých pro francouzskou císařovnu Marii Luisu Habsbursko-Lotrinskou, manželku Napoleona I. Bonaparta. Foto archiv NM.

3. Moderní život

V této části představují hlavní témata modernizační procesy. Návštěvník by si zde měl uvědomit jejich dalekosáhlé následky v každodenním životě. Na počátku není možné opomenout osvícenství coby ideového a ideologického hybatele proměn v přístupu k organizaci státu a jeho prosperity odvislé na racionalizaci rolí jeho rozhodovacích a poddanských struktur. V centru pozornosti jsou „zalidňování“ a tvorba veřejného prostoru v průběhu ústavních změn, občanskoprávní legislativa a volební reformy, hospodářská liberalizace, urbanizace, emancipace, rozvoj vědy a techniky, dopravní infrastruktury, medicíny aj. V tomto pojetí expozice

budou propojeny politické, hospodářské a sociální dějiny s praktickým životem běžných obyvatel. Modernizační procesy však nelze líčit jako bezvýhradný pokrok. Rozvoj občanské společnosti oslaboval sjednocující centrální autoritu a rozvinul se v roztržičnost politických stran. Rostoucí průmyslová výroba znamenala nejen ekonomický rozvoj, ale také konstituování nové sociální (dělnické) třídy, což významně změnilo celou společenskou skladbu. Migrace do měst přinesla budování infrastruktury, ale také proměny v chápání rodiny a soukromí. Modernizační procesy lze představit pomocí různorodých sbírkových předmětů: archiválií, fotografií, strojů, oděvů, nábytku, spotřebního zboží, reklamy aj. Exponáty nástrojů a produktů nebudou zobrazeny izolovaně, ale v kontextu svého působení v každodenním životě (obchod, reklama, atribut sociálního statusu) a jejich reflexe (např. vtipy a parodie na železnici, elektrická zařízení či letadla).

4. Veřejnost

Veřejnost a její konstituování budeme situovat do doby od roku 1848 a budeme ji členit do skupin veřejnosti politické, umělecké a vědecké. Chceme postihnout hlavně dva procesy – politickou a kulturní kolektivizaci zhruba do přelomu 80. a 90. let 19. století, posléze diferenciaci a tříštění společnosti podle politických, hodnotových a zájmových preferencí. Zvláště půjde o případové zdůraznění jevu kritického myšlení, které tuto diferenciaci způsobuje ve všech třech konstruktech veřejnosti a její ideové a ideologické reprezentace. Jde o vliv politických, vědeckých a uměleckých špiček na utváření veřejného mínění a zejména rozvoj sdělovacích prostředků, médií, jejichž prostřednictvím se začal šířit. Hlavními sbírkovými médii budou pozůstalostní hmotné památky osobní povahy, umělecké artefakty, literatura, periodický tisk, fotografie.

5. Velká válka – lekce z pokroku

Tato část je situovaná do Nové budovy Národního muzea a jednak uzavírá předchozí

Nejstarší razítko Národního muzea. Pochází z roku 1818 a Národní muzeum ho dnes používá jako své logo. Foto archiv NM.

„přehled“ 19. století jako věku modernizačních změn, jednak demonstuje hlavní druhy krizí, tedy zde se zdůrazňuje oproti části Moderní život iluzivnost a šalba představy o vědeckém a technologickém pokroku jako záruce zlepšování životních podmínek lidí a vztahů mezi nimi. Před hlavní částí věnovanou válce jsou tyto druhy deziluzí juxtapozičně shrnuty v tématu Krize volnosti, rovnosti a bratrství. Hlavní sbírková média budou vyjadřovat především válku a její rozměry – život v zázemí, na frontě, válečnou propagandu podřízenou vůdčí roli Německa, domácí a zahraniční odboj, legie.

Dějiny 20. století

Cíl expozice

Expozice věnovaná dějinám 20. století navazuje na předchozí historické etapy, současně se ale bude odehrávat v jiném prostoru. Ne v nově rekonstruované Historické budově Národního muzea, ale v bývalé Sněmovně národů československého Federálního shromáždění.²²

Podstatou expozice je ukázat proměny, ale i kontinuity politiky, veřejného prostoru

a občanské privátní sféry ve 20. a 21. století v závislosti na všeobecném politickém, hospodářském, kulturním a společenském vývoji.²³ Bude se zabývat otázkou, do jaké míry je jednotlivec závislý na tom, co se odehrává ve vysoké politice a veřejném prostoru a nakolik je schopný si osobní svobodu uchránit. Expozice také ukáže proměny veřejného prostoru jako místa, kde se střetávají často protichůdné snahy vysoké politiky a osobní svobody. Současně předvede jejich vzájemnou provázanost a podmíněnost, snahu státu veřejný prostor a privátní sféru regulovat, kontrolovat a sledovat.

Členění expozice

Expozice bude rozdělena na tři základní části, které budou reflektovat tři oblasti: politiku, privátní (soukromý) život a proměnu veřejného prostoru. Jednotlivé sekce nebudou izolované, ale budou se vzájemně prolínat. Součástí expozice bude i proměna poloprivátního prostoru a prezentace prostoru „skrytého“, který obsahuje zejména exil a opoziční aktivity.

Vstup do expozice bude tvořen citáty, které zprostředkovávají silné ideologie, které přecházejí z 19. do 20. století, a také představy o 20. století (Masaryk, konzervativci, socialisté, nacionalisté, futurismus, náboženští reformátoři, pokrok, vývoj, humanismus, emancipace, pacifismus, internacionalismus a nacionalismus, psychoanalýza apod.).²⁴

V části expozice věnované politice představíme tzv. velké dějiny, kontexty a podoby moci a strategie vládnoucích elit na příkladu významných mocenských skupin a hybatelů státní politiky (např. církve, politické strany, úřad prezidenta) vždy i prostřednictvím relevantních předmětů (ústava, mince, portréty, archiválie). Dále představíme strategie jednání elit české politiky na tématech, jako jsou snaha o vytvoření a budování státu, protinacistický odboj a kolaborace, nástup a konsolidace moci komunistické strany, uvolnění šedesátých let, pražské jaro, normalizace a disent, snaha o svobodnou politickou soutěž nutnou k zapojení do

²² Základní principy expoziční práce viz LORD, Barry a LORD, Gail Dexter (ed.). *The Manual of Museum Exhibitions*. Walnut Creek – Lanham – New York – Oxford, 2001. WOLF, Jakub. *Interaktivita v muzeu. Muzeum: muzejní a vlastivědná práce*, roč. 47, 2009, s. 32–37.

²³ *Inspirativním zdrojem pro toto pojetí expozice jsou některá německá muzea. Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland (Hg.), Unsere Geschichte. Deutschland seit 1945. Bonn: Kerber, 2012. Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland – Sammlungskonzept in der Fassung vom October 2014 [online]. [cit. 11. 9. 2017]. Dostupné z: <https://www.hdg.de/zeitgeschichtliches-forum/sammlung/>.*

²⁴ K tomu např. KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. *Národní identita v muzeu v centru výzkumné pozornosti, přehledová studie. Museologica Brunensia*, 2016, roč. 5, č. 1, s. 45–61.

Vyznamenání arcivévody Františka Ferdinanda d'Este zakrvácená při atentátu v Sarajevu 28. června 1914. Foto Lubomír Sršeň.

evropských struktur po roce 1989. Politika bude umístěna na galerii výstavního sálu jako něco, co je nad veřejným prostorem a privátním životem. Současně ale bude se zbývajících částmi expozice propojena, aby bylo jasné, že se snaží privátní i veřejný prostor kontrolovat. A naopak. Prostor politiky bude jednoznačně členěn chronologicky s důraznými přelomy v letech 1918 / 1939 / 1945 / 1968 / 1989 / 1993 / 2004.

Spodní sál bude komplikovaný v četnosti a propojenosti zachycených jevů a událostí. Expozice bude mít dvě základní části: privátní sféru a veřejný prostor.²⁵ Jimi se budou prolínat následující témata:

vnitřní a vnější svoboda ovlivňované událostmi v politice;

materiálně, ekonomika, spotřební koš včetně lokálních specifik, technický pokrok (rádio, lednička, automobil, fronta na maso, počítač, mobilní telefon);

masmédia, jejich podoba a vliv, propaganda, stín jaderné války, odrazy světových událostí v médiích, populární kultura a subkultura;

Scénický návrh Bedřicha Feuersteina ke světové premiéře (1921) Čapkovy hry R.U.R. Foto archiv NM.

globální vlivy a interakce, výrazné prolínání se spotřebou (hospodářská krize, přidělové systémy, importy, RVHP, cestování, ekonomické strategie přežití v systému);

rodina, demografie, sociální a etnická skladba, náboženství, zdraví, životní prostředí, volný čas i jeho omezení, mládež, generační střet.²⁶

Privátní sféra bude představena jako do určité míry stabilní oblast, kde si člověk uchovává svoji vnitřní svobodu, ale je nucen ji konfrontovat se zásahy zvenku. Tuto část expozice bude tvořit jeden privátní prostor (byt, chata), který bude mít základní vybavení z období první republiky a bude chronologicky doplňováno věcmi každodenní potřeby z období 20. a 21. století. Podobně se v něm budou vyvíjet a proměňovat výše uvedená témata.

Veřejný prostor bude reflektovat vývoj vysoké společnosti a ochotu jedince vstoupit a projevit se ve veřejné sféře. Bude odrážet chronologické členění expozice na galerii. Tato část expozice bude pokrývat celou škálu postojů jedince ve veřejném prostoru – od vyjádření osobní svobody / opozičního názoru přes ambivalentní postoje mlčící většiny až po angažovaný souhlas s politickým režimem.²⁷ Součástí by měla být některá dioramata, která budou tuto oblast chronologicky relativizovat (např. tank s šeríky a vlajkami ČSR a SSSR, na další straně nápis *tovaryšči iditě damoj...* a nakonec stejný tank přetřený na růžovo).

²⁵ K tomu inspirativně např. FRANC, Martin a KNAPÍK, Jiří. Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967, Praha: Academia, 2011.

²⁶ Část témat bude navázána na koncepci soudobé dokumentace, např. DOLÁK, Jan. Dokumentace současnosti a nedávné historie. Domáci a zahraniční přístupy. Museologica Brunensia, 2014, roč. 3, č. 1, s. 34–35.

Svářeči pohledem Emila Filly (50. léta 20. století). Foto archiv NM.

Součástí tohoto prostoru bude i skrytý prostor, který bude symbolizovat emigraci a události a osobnosti pod povrchem (dissent, opoziční aktivity). Návštěvník bude moci rovněž nahlédnout do některých polosoukromých prostorů (jako např. hospoda, obchod, divadlo).

Závěr expozice dějin 20. a 21. se prolne se současností. Návštěvník vstoupí do reálného veřejného prostoru (živá projekce z Václavského náměstí). S návštěvníkem se bude loučit virtuální postava, která prožila dějiny odspoda. Její projev bude v kontrastu se vznosnými idejemi, které si návštěvník přečte při vstupu do expozice.

Pohár fotbalových vicemistrů z mistrovství světa 1962. Foto archiv NM.

Použité zdroje

BĚLINA, Pavel, KAŠE, Jiří a KUČERA, Jan P. *Velké dějiny země Koruny české X. 1740–1792*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2001.

BĚLINA, Pavel, KAŠE, Jiří, MIKULEC, Jiří, VESELÁ, Irena a VLNAS, Vít. *Velké dějiny země Koruny české IX. 1683–1740*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011.

COHEN, Gary B. *Němci v Praze 1861–1914*. Praha: Karolinum, 2000.

ČINÁTL, Kamil. *Dějiny a vyprávění. Palácového Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Praha: Argo, 2011.

ČINÁTL, Kamil. *Naše české minulosti aneb Jak vzpomínáme*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

Die Habsburgermonarchie 1848–1918, 9 Bd., Wien, 1973–2016.

DOLÁK, Jan. Dokumentace současnosti a nedávné historie. Domácí a zahraniční přístupy. *Museologica Brunensia*, 2014, roč. 3, č. 1, s. 34–35.

27 O rozdílnosti chování občanů v privátní sféře a na veřejnosti v nesvobodném režimu: PULLMANN, Michal. *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha: Scriptorium, 2011.

- DVOŘÁK, Karel. *Humanistická etnografie Čech: Johannes Butzbach a jeho Hodopori-con*, Praha, 1975.
- FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří. *Člověk na Moravě 19. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.
- FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.
- FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří. *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
- FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří. *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.
- FRANC, Martin a KNAPÍK, Jiří. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*, Praha: Academia, 2011.
- FRANKL, Michal. *Emancipace od Židů: Český antisemitismus na konci 19. století*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2008.
- GALANDAUER, Jan. *6. 7. 1915 – pomník Mistra Jana Husa: český symbol ze žuly a bronzu*. Praha: Havran, 2008.
- GRAUS, František (ed.). *Naše živá i mrtvá minulost. Osm esejí o českých dějinách*. Praha, 1968.
- HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, 2 díly. Praha, 2014.
- HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999.
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha: Slon, 2009.
- HROCH, Miroslav. *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí 19. století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- KLÁPŠTĚ, Jan. *Proměna českých zemí ve středověku*. Vyd. 1. Praha, 2005.
- KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. *Národní identita v muzeu v centru výzkumné pozornosti, přehledová studie*. *Museologica Brunensia*, 2016, roč. 5, č. 1, s. 45–61.
- KOLDINSKÁ, Marie a ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách. Socio-historické črty*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- KOŘALKA, Jiří. *Češi habsburské říši a v Evropě 1815–1914*. Praha: Argo, 1996.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005.
- KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780–1918*, Praha: Academia, 1990.
- KUBÍN, Petr (ed.). *Svatý Václav: na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*. Praha: Togga, 2010.
- LE GOFF, Jacques. *O hranicích dějinných období. Na příkladě středověku a renesance*. Praha: Karolinum, 2014.
- MARKEL, Martin. *Svoboda a demokracie v regionu rakouského impéria. Politika jihomoravských Němců v letech 1848–1919*. Brno: Maticе moravská, 2010.
- Plzeňská sympozia [online]. [cit. 16. 9. 2017]. Dostupné z: <http://www.plzensympozium.cz/>.
- PULLMANN, Michal. *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha: Scriptorium, 2011.
- ŘEPA, Milan. *Moravané – Němci – Rakušané. Vlasti moravských Němců v 19. století*. Praha: HÚ AV, 2014.
- ŘEPA, Milan. *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno: Doplněk, 2001.
- SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan a ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy a Morava*. In: BEREND, Nora (ed.). *Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století*. Praha: Argo, 2013, s. 219–261.
- Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland (Hg.), *Unsere Geschichte. Deutschland seit 1945*. Bonn: Kerber, 2012.
- Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland – Sammlungskonzept in der Fassung vom October 2014 [online]. [cit. 11. 9. 2017]. Dostupné z: <https://www.hdg.de/zeitgeschichtliches-forum/sammlung/>.
- ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie, CERMAN, Ivo a kol. *Základní problémy studia raného novověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

- ŠMAHEL, František. *Idea národa v husitských Čechách*. 2., dopl. vyd. Praha: Argo, 2000.
- TŘEŠTÍK, Dušan. Idea státu a národa. In: SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef, MAŠKOVÁ, Pavlína a NOVOTNÝ, Robert (ed.). *Přemyslovci: Budování českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 281–286.
- TŘEŠTÍK, Dušan. Národ, stát a svatí ve starším středověku. In: ŠRONĚK, Michal a SVATOŠ, Martin (ed.). *Legenda, její funkce a zobrazení. Příspěvky z mezioborového setkání konaného 14. dubna 1992. IV., Vlastenecké a nacionální aspekty legend o českých světcích*. Praha: Ústav pro klasická studia ČSAV, 1992, s. 3–17.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848–1918*. Praha, 1982.
- URBAN, Otto. *Die tschechische Gesellschaft 1848–1918. I.–II.* Wien: Böhlau, 1994.
- URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha, 1978.
- VAN DÜLMEN, Richard. *Die Entdeckung des Individuums 1500–1800*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1997.
- VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století) I. Dům a jeho lidé; II. Vesnice a město; III. Náboženství, magie, osvícenství*. Praha: Argo, 1999–2006.
- Velké dějiny zemí Koruny české I–VI*, Praha: Paseka, 1999–2007.
- VOREL, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české VII. 1526–1618*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2005.
- Vývoj historických cest v českých zemích* [online]. [cit. 30. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.historicke-cesty.cz/historicke-cesty/vyvoj-historickyh-cest-v-ceskych-zemich/>.